

Рэцэнзіі

Б. А. Плотнікаў. **Беларуская мова ў сістэме славянскіх моў: Вучэбны дапаможнік.** Мн.: Акадэмія кіравання пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь. 1999. 119с.

Серыя кніг, прысвечаных апісання асобных славянскіх моў, папоўнілася арыгінальнай працай Б.А.Плотнікава, у якой асвятляюцца фанетычныя, граматычныя, лексічныя і фразеалагічныя асаблівасці беларускай мовы шляхам яе параўнання з іншымі славянскімі мовамі.

Падаўшы агульныя звесткі пра славянскія мовы і акрэсліўшы сярод іх месца беларускай мовы, Б.А.Плотнікаў на шырокім славянскім фоне асвятляе асаблівасці фарміравання і развіцця беларускай мовы, яе функцыянаванне ў XV–XVII, заняпад у XVIII ст., адраджэнне ў канцы XIX – пачатку XX ст., перыяд 20–30-я гг. XX ст. і на сучасным этапе, а таксама тэрытарыяльнае і сацыяльнае раздзяленне.

Грунтоўна і ўсебакова характарызуецца агульнае і спецыфічнае ў лексіцы беларускай мовы і на канкрэтных прыкладах з беларускай і іншых славянскіх моў вызначаюцца віды адрозненняў у плане зместу розных знешне падобных ці эквівалентных слоў (сінанімічныя, антанімічныя, гіперанімічныя, гіпанімічныя, у семантычных суадносінах цэлае–частка і частка–цэлае, у прадметна-лагічнай тэме, у граматычнай семантыцы і г.д.). На матэрыяле тэмпаральных слоў вылучаюцца і ілюструюцца розныя віды сістэмнай арганізацыі беларускай і іншаславянскай лексікі на логіка-паняццёвым, тэматычным, унутрымоўным, тыпалагічным (з пералікам 10 найбольш істотных лексічных мадэляў) узроўнях.

Гэта складае надзейны тэарэтычны і эмпірыйны падмурак для супастаўляльнага даследавання ўсяго лексічнага фонду славянскіх моў.

Фанетычныя і граматычныя рысы падабенства і адрознення беларускай мовы і іншых славянскіх разглядаюцца па ступені інтэнсіўнасці іх праяўлення, а пры захаванні сваёй знешняй тоемнасці – па спецыфічных функцыянальных уласцівасцях. Спачатку розныя рысы

падабенства і адрознення раскрываюцца на агульнаславянскім фоне, а затым – на ўсходнеславянскім, паўднёvasлавянскім і ў кожным з іх – на міжмоўным узроўні.

У асобных раздзелах Б.А.Плотнікаў падрабязна разглядае знешнія і ўнутраныя прычыны абмежаванага выкарыстання беларускай літаратурнай мовы. У дапаможніку адзначаецца, што заканадаўчы статус роўнасці дзвюх дзяржаўных моў дэ факта практычна не рэалізуецца, і такая рарытэтная сітуацыя, калі мова тытульнай нацыі не карыстаецца пашанай сярод значнай часткі насельніцтва дзяржавы, з усіх славянскіх краін існуе толькі на Беларусі. Знешнія прычыны прадстаўлены аўтарам наступнымі меркаваннямі: адсутнасць у Беларусі самастойнасці амаль на працягу ўсёй сваёй гісторыі; моцны палітычны і культурны ўціск знешніх сіл на Беларусь, якая доўгі час знаходзілася ў межах іншых дзяржаў; занадта кароткі перыяд беларускага Адраджэння ў XX ст. для таго, каб працэсы беларусізацыі набылі незваротны характар; істотнае перыядычнае скарачэнне або знішчэнне «першакрыніц» беларускай мовы; канфесійны падзел беларусаў на праваслаўных і католікаў, што не спрыяла крышталізацыі адзінай нацыянальнай самасвядомасці і інш.

Уласна лінгвістычныя фактары зводзяцца да наступнага: страта арганічнай пераемнасці і сувязі новай беларускай літаратурнай мовы са старабеларускай; выкарыстанне так званай трасянікі ў якасці сродку вусных зносінаў, што робіць малавыніковай барацьбу за культуру беларускага літаратурнага маўлення, а негатывныя якасці трасянікі аўтаматычна пераносіцца і на беларускую літаратурную мову, што не спрыяе яе паўсюднаму ўкараненню і выкарыстанню; доўгае непрызнанне беларускай мовы ў якасці адметнай і самастойнай славянскай мовы ў Рэчы Паспалітай і ў царскай Расіі; маргінальнае становішча беларускай мовы ў сучасным грамадстве; параўнальна позняе яе граматычнае апісанне; пастановы ўрада Беларусі 1933 і 1957 гадоў, скіраваныя на збліжэнне беларускай мовы з рускай.

Увогуле, Б.А.Плотнікаў паказаў, што беларуская мова, як і большасць іншых славянскіх

моў, характарызуецца сваёй багатай гісторыяй і з'яўляецца высокаразвітай ва ўсіх сваіх формах.

В.П.Красней

С.Я.Гончарова-Грабовская. **Комедия в русской драматургии 1980–1990-х годов (жанровая динамика и типология)**. Мн.: Выдавецкі цэнтр БДУ, 1999 г. 224 с.

Задача, пастаўленая аўтарам манаграфіі, вылучаецца пазышанай складанасцю, паколькі выяўленне заканамернасцей у бягучым літаратурным працэсе, які адзначаны разнастайнасцю індывідуальных рашэнняў, дыялектыкай істотнага і выпадковага, стабільнага і зменлівага, традыцыйнага і наватарскага з'яўляецца адной з умоў выразнай тэарэтычнай базы, з'ўрыстычнай парадыхмы, якая выведзе літаратурна-крытычную эстэтыку на ўзровень літаратуразнаўчага асэнсавання. Тэорыя жанру ў цэлым, і камедыі ў прыватнасці, распрацавана недастаткова; сучасныя напрамкі і школы прапануюць новыя падыходы (гісторыка-функцыянальны, сруктурна-семіятычны, пэталогічны і г.д.), якія ўзаемадапаўняюць адзін аднаго і ў той жа час прымушаюць даследчыка зноў і зноў, карэлюючы тэарэтычныя ўдзельнікі з дынамікай літаратурнага працэсу, пераконвацца ў іх непаўнаце і неадэкватнасці рэальным літаратурным фактам. Такім чынам, даследчык, які бярэ на сябе абавязак і смеласць аналізаваць сучасны літаратурны працэс, вымушаны спалучаць у сабе дзве іпастасі – гісторыю і тэорыю літаратуры.

Сказанае ў поўнай меры адносіцца да рэцэнзіруемай кнігі аўтар якой, прааналізаваўшы існуючыя тэорыі жанру, і у прыватнасці жанру камедыі, заканамерна лічыць неабходным сфармуляваць уласную выдавецкую канцэпцыю, якую выражае не толькі з крытычнага асэнсавання дасягненняў папярэдняй тэарэтычнай думкі, але і з абагульнення канкрэтных літаратурных з'яў. Асноўным у гэтай канцэпцыі становіцца паняцце метажанру. Камедыя, на думку С.Я. Гончаровай-Грабоўскай, з'яўляецца для сучаснай камедыяграфіі метажанрам, які, з аднаго боку, "нясе жанравую парадыхму камічнага", з другога боку – рэалізуе сябе ў шматлікіх

жанрава-стылявых разнавіднасцях і мадыфікацыях.

Пазначаны падыход дазваляе аўтару манаграфіі разгарнуць пераканаўчую карціну дынамікі камедыі 1980–1990-х гадоў, якая, не сварачваючы сваёй жанравай пэўнасці, развіваецца ў сусветным дыяпазоне, абумоўленым узаемадзеяннем камічнага і трагічнага як найбольш істотных дамінантаў сучаснага светаадчування. Развіццё камедыі, адзначае С.Я. Гончарова-Грабоўская, стымулюецца як сацыяльна-палітычнымі працэсамі і светапоглядам, так і імманентнымі законамі жанра, які, апэратыўна рэагуючы на змены рэальнасці і свядомасці суб'екта, што пазнае гэтую рэальнасць, структурна пераўтвараецца (за кошт узаемадзеяння з сумежнымі жанрамі драмы) у іншыя віды – меладраму і трагедыю. Экспансія метажанру ў сумежныя сферы эстэтычных адносін прыводзіць да фарміравання асноўных модусаў сучаснай камедыі – трагічнага, сатырычнага, іранічнага, гумарыстычнага і лірычнага, якія характарызуюць дыферэнцыяцыю аўтарскага светаадчування і абумоўліваюць шматлікія жанравыя мадыфікацыі сучаснай камедыі.

Дакладная тэарэтычная парадыхма дазваляе С.Я. Гончаровай-Грабоўскай удала суаднесці два планы: "агульны", які мяркуе выяўленне магістральнай тэндэнцыі развіцця жанра, і "буйны", які падмацоўвае аўтарскую канцэпцыю дэталёвым аналізам канкрэтных літаратурных з'яў. У манаграфіі абагульняецца вялікі матэрыял сучаснай камедыяграфіі (прааналізавана 140 п'ес рускіх і беларускіх аўтараў), прагназіруецца перспектывнасць трагікамедыі як універсальнага, перспектывнага жанру для драматургіі.

Аналіз жанравых працэсаў у камедыяграфіі 1980–1990-х гадоў складае асноўны прадмет навуковых інтарэсаў С.Я. Гончаровай-Грабоўскай, але ў манаграфіі намечаны і іншыя перспектывныя праблемы: даследаванні пазычкі сучаснай камедыі, суадносіны ў ёй рэалістычнай, мадэрнісцкай і постмадэрнісцкай творчых парадыхм, а таксама месца рускай камедыі 80–90-х гадоў у заходнееўрапейскім кантэксце. Вывучэнне новых аспектаў драматургіі, выдавочна, стане тэмай новых кніг.

Т.Я. Аўтуховіч

